

*А. В. Ліщенко,
головний фахівець відділення організації освітнього процесу денної форми навчання,
Міжрегіональної академії управління персоналом*

DOI: 10.32702/2306-6806.2019.1.132

АНАЛІЗ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ МОЛОКОПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ

*A. Lischenko,
chief specialist department of the organization educational process
full-time education Interregional Academy of Personnel Management*

ANALYSIS OF THE LEVEL OF ECONOMIC SECURITY OF MILLS REFRACTORY ENTERPRISES

Метою статті є розгляд теоретичних та методологічних положень з питань забезпечення економічної безпеки молокопереробних підприємств.

Проведено дослідження їх сутності, а також категорійного апарату.

Розглянуто наукові підходи до розуміння економічної безпеки підприємства.

Здійснено літературний аналіз поняття "ризик" та його ролі в системі забезпечення економічної безпеки молокопереробних підприємств, а також досліджено окремі ризики для підприємств даної сфери економічної діяльності. Сформовано практичні рекомендації для керівників підприємств вітчизняного молокопереробного сектору економіки на базі показників рівня економічної безпеки.

Розглянуто основні аспекти поняття "економічна безпека", які відносяться до діяльності підприємств молочної промисловості. В результаті чого визначено, що це поняття є станом захищеності від загроз, ризиків та небезпеки. Розглянуто та запропоновано підходи до оцінювання її рівня на основі кількісних показників.

Встановлено найважливіші складові економічної безпеки молокопереробних підприємств, які полягають в сировинному забезпеченні, матеріально-технічному, кадровому, інвестиційному, ефективності обліково-аналітичної діяльності, фінансовій сфері підприємства, а також екологічній безпеці.

Проведено аналіз показників економічної безпеки молокопереробних підприємств та надано їм характеристику.

Визначено, що дослідження рівня економічної безпеки молокопереробних підприємств залежать від особливостей виробничої діяльності. Вивчено стандарти оцінювання рівня економічної безпеки молокопереробних підприємств.

Представлено та обгрунтовано набір індикаторів економічної безпеки, які згруповані в окремі групи, що дає можливість встановити порогові значення стану захищеності молокопереробних підприємств, недотримання яких може становити загрозу для їх економічної безпеки.

The purpose of this article is to consider the theoretical and methodological provisions on ensuring the economic safety of dairy processing enterprises.

A study was conducted of their essence, as well as categorical apparatus.

The scientific approaches to understanding of economic safety of the enterprise are considered.

A literary analysis of the concept of "risk" and its role in the system of ensuring the economic safety of dairy processing enterprises has been carried out, as well as some risks for enterprises of this sphere of economic activity have been investigated. Practical recommendations for heads of enterprises of the domestic dairy processing sector of the economy are formed on the basis of indicators of the level of economic security.

The main aspects of the concept of "economic security", which are related to the activity of enterprises of the dairy industry, are considered. As a result, it is determined that this concept represents a state of protection against threats, risks and dangers. Approaches to assessing its level on the basis of quantitative indicators are considered and proposed.

The most important components of the economic safety of dairy processing enterprises, which consist of raw material supply, logistical, personnel, investment, efficiency of accounting and analytical activity, financial sphere of the enterprise, and also ecological safety are established.

The analysis of indicators of economic safety of dairy processing enterprises and their characteristic was conducted.

It is determined that studies of the level of economic security of milk processing enterprises depend on the peculiarities of production activity. The standards of assessing the level of economic security of dairy processing enterprises were studied.

The set of economic security indicators, which are grouped into separate groups, is presented and substantiated, which makes it possible to set thresholds for the state of the security of dairy processing enterprises, the non-compliance of which may pose a threat to their economic security.

Ключові слова: економічна безпека молокопереробних підприємств, аналіз загроз, ризику, ринь безпеки, економіка.

Key words: economic safety of dairy enterprises, analysis of threats, risks, safety, economy.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Безпека підприємств в сучасних умовах виступає найголовнішим фактором розвитку світової економіки, оскільки саме від неї залежить інвестиційний клімат не лише окремого підприємства, але й держави в цілому. На жаль, на сьогоднішній день як в Україні, так і в світі єдиних стандартизованих підходів до оцінювання рівня економічної безпеки харчових підприємств не існує.

Незважаючи на значну кількість напрацювань та методик оцінювання ризиків, відповідних стандартів для деяких окремих економічних ризиків, комплексно охопити роботу з інформаційно-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємств, на сьогоднішній день не можливо.

Політика сільського господарства як в нашій країні, так і в світі, останнім часом характеризується радикальними змінами. Особливо це стосується молочного ринку, що обумовлено коливанням цін, економічними та політичними негараздами, які призводять до неефективності фермерської діяльності. В результаті підприємці вимушені самотійно обирати оптимальні стратегії управління відповідними ризиками.

Шляхи вирішення даної проблеми лежать перш, за все у вдосконаленні підходів до обробки великих масивів даних, де виокремились деякі наукові напрями, якими займається сучасна наука (deep learning, big data, data mining, machine learning та ін.)

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Сьогодні дослідження проблем оцінювання рівня економічної безпеки підприємства, ведуться у великому обсязі, які охоплюють різні аспекти господарської діяльності, від машинобудування до сільського господарства. Особливу увагу приділено молокопереробній галузі, що обумовлено потужною базою для видобутку молока в Україні, як перспективної сфери економічної діяльності. Проте зважаючи на широкі можливості, західний досвід з забезпечення економічної безпеки підприємств, у порівнянні із пострадянським, виступає більш об'ємним, оскільки має триваліший історичний термін. Так, серед закордонних дослідників безпеки суб'єктів господарювання можна виділити таких: М. Чмлін, Р. Сміт, Дж. Хортон, М. Мотояма, В. Льюк, Р. Мехр.

Зважаючи на значний ступінь наукової розробки, проблема визначення рівня економічної безпеки залишається актуальною, оскільки саме поняття "економічна безпека", характеризується невизначеністю, а відтак і ризику та загрози можуть бути представлені як категорія ймовірнісна.

Наукова спільнота досить ретельно дослідила ці поняття [1, с. 10], [2, с. 15], [3, с. 112], [4, с. 237], [5, с. 23],

тому в цілому економічну безпеку можна вважати станом захищеності від загроз, ризиків та небезпек.

Стан економічної безпеки підприємництва, як правило характеризується економічним розвитком галузі, що останніми роками, має стабільно позитивну динаміку до зростання [6]. Проте низький рівень забезпечення тварин повноцінними кормами власного виробництва спричинило скорочення поголів'я худоби, в цілому створює передумови для низької ділової активності виробників молока.

Основним джерелом ризику для переробників молока є великий проміжок часу між вкладенням початкових витрат і випуском готової продукції, а збільшення обсягів виробництва вимагає залучення значних коштів при тривалому терміні окупності. Крім того, ризику для економічної безпеки молокопереробних підприємств виникають через транспортабельність цього продукту, яка відіграє ключову роль у дотриманні належних термінів для зберігання, які досить короткі. Це обумовлює нееластичність пропозиції за ціною в короткостроковому періоді.

Враховуючи те, що обсяг молокопереробної продукції в загальному обсязі реалізації харчових продуктів в Україні займає приблизно 12 %, актуальність досліджень проблем економічної безпеки тільки збільшується. В цілому ринок молочних продуктів в Україні залежить від розвитку тваринництва. Поголів'я корів є основним джерелом отримання молока, а також їх продуктивності. Зважаючи на позитивні фактори, що обумовлені територіальними особливостями, Україна втратила частину потенціалу. Так, у період з 1990 р. по сьогоднішній день, поголів'я рогатої худоби зменшилося в 6.8 рази, через зменшення торгівельно-експортних можливостей, які в цілому залежать від конкурентних цін, які в Україні не можуть бути нижчими через низку економіко-технологічних обставин. Так, наприклад, на одну корову в Україні, в середньому перепадає видоювання 4800 кг молока [7], що в менше ніж світові показники [7]. Середньорічний надій молока в Німеччині складає 6300 кг на рік, в Ізраїлі — 13000 кг на рік, у Сполучених Штатах Америки 8500 кг на рік.

У 2018 р. поголів'я великої рогатої худоби склало 3832.1 тис. голів, проте, з них близько 80 % утримується в населення [8], що характеризує економічну безпеку підприємства, як основну складову молокопереробної галузі в країні. Проте зважаючи на невисокі темпи розвитку державних молокопереробних підприємств в Україні будується понад сто об'єктів вирощування рогатої худоби та збору молока.

Хоча напрям є актуальним, певних напрацювань, які характеризують стан захищеності молокопереробних підприємств, на сьогоднішній день не достатньо для

того, щоб вирішити низку питань пов'язаних з отриманням, транспортуванням, реалізацією, матеріально-технічним та інформаційно-аналітичним забезпеченнями даної сфери. Тому враховуючи ряд загроз та ризиків молокопереробній підприємству, з метою недопущення збитків вимушені використовувати замісні компоненти, що обумовлено дефіцитом молочної сировини.

Проблемами економічної безпеки переробників молока займалися: Н. Белінська, І. Федулова, О. Лесько, О. Шевченко, К. Чапер, А. Спіллер, П. Хогер.

З погляду на широкий ступінь наукової розробки, діагностика стану захищеності молокопереробних підприємств носить неоднозначний характер. Це обумовлено розмірами підприємства, його організаційною формою та ринковими особливостями, що потребує подальших досліджень.

Серед основних підходів до оцінювання економічної безпеки є дослідження її компонентів, тобто аналіз ризиків, які можуть бути кількісно встановлені для кожної сфери господарської діяльності. Прикладом таких оцінювань є інструменти фінансового аналізу підприємств, методи прогнозу показників розвитку та дослідження ймовірності ризиків. Для вітчизняної науки проблема ризиків і управління ними не нова, оскільки прийнято проголошували жорстку детермінованість економічних процесів, виключивши тим самим будь-яку невизначеність. Ризик визначався, як поточний процес прийняття господарських рішень, спрямований на отримання оптимальних результатів і здійснюваний трудовими колективами та державними організаціями, в умовах ймовірності появи непередбачених чинників, які в деякій мірі виключали доцільність прийнятих раніше рішень [9, с. 72].

Погляди на застосування поняття "ризик", які знайшли своє відображення в концепції аналізу підприємницького ризику, як складової економічної безпеки підприємництва представлені в роботах П. Половинкина та А. Зозулюка, як категорії відтворювального процесу, а також всіх його фаз і моментів починаючи з покупки засобів виробництва (сировини, машин, устаткування і т.п.) і закінчуючи виготовленням продукції та її реалізацією [10, с. 19]. В. Чернов зазначив, що у відсутності ризику суб'єкт господарювання схильний до самозаспокоєння, несприйнятливості, а отже, і до зупинки в розвитку, оскільки немає необхідності покращувати систему організації, управління та планування, критично мислити, змінюватися на краще [11, с. 12].

Так, ризики для молокопереробних підприємств можна розглядати, як можливий суб'єктивний результат господарської діяльності в умовах невизначеності зовнішнього і внутрішнього середовища при виборі одного з альтернативних варіантів дій. Тобто з цього випливає, що ризик суб'єктивний. В результаті оцінки окремих суб'єктом результатів, він може сприйматися як позитивним, так і негативним. Ризик завжди передбачає вибір одного з декількох взаємовиключних варіантів, які існують в даний конкретний проміжок часу.

Тому з метою забезпечення економічної безпеки шляхом діагностики ризиків та їх попередження, слід звернути увагу на такі аспекти, що можуть бути покращенні для молокопереробних підприємств:

— методи управління матеріальними резервами, які доцільно створювати як внутрішнього господарських потреб, так і для централізованих фондів;

— впровадження нових технологій з метою розширення асортименту продукції, яка випускається для різних споживачів. Паралелізація ринків збуту, тобто робота паралельно на декількох товарних ринках, розподіл, а також взаємодія з багатьма постачальниками;

— формування структур у формі асоціації сільськогосподарських виробників і кооперативів, які дозволять забезпечувати належних захист від зовнішніх загроз та проводити гнучку цінову політику;

— страхування тварин та майна сільськогосподарських виробників.

Таким чином, економічною безпекою молочної промисловості можна вважати такий стан господарської системи підприємств, який дозволяє забезпечувати стійкість і стабільність всіх основних елементів суб'єктів господарювання та своєчасно реагувати на внутрішні і зовнішні ризики, в всіх стадіях виробничого циклу, з метою ефективного та динамічного розвитку даної галузі харчової промисловості.

Тому економічну безпеку молочної промисловості необхідно розглядати як систему, що складається з відповідних елементів: сировинна, матеріально-технічна, кадрова, інвестиційна, інноваційна, екологічна та фінансова безпека, які в тій чи в іншій мірі впливають на стан підприємства в цілому. Чим вище економічна безпека кожної, складової тим стійкіше вона в даній системі. Тому важливе науково-практичне значення має розробка показників економічної безпеки підприємств молочної промисловості, та встановленні їх граничних значень, від точності яких залежить достовірність оцінки, а також обґрунтованість комплексу заходів, спрямованих на її забезпечення.

З погляду на те, що практичні аспекти управління економічною безпекою підприємства, що характеризують її рівень висвітлені досить повно, все ж таки слід дані підходи доповнити розробками, які враховують особливості конкретної галузі промисловості (харчової, оборонної, легкої і т. д.), оскільки ці сфери економічної діяльності включають специфічні показники для кожної з них, враховувати масштаби, регіональні особливості та специфіку функціонування таких підприємств. Отже, має бути сформована методика, яка дає можливість, на початковому етапі здійснити розрахунків та аналіз індикаторів-показників кожної складової економічної безпеки, а потім на основі виконаних розрахунків надати комплексну характеристику стану економічної безпеки господарюючого суб'єкта.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Серед переробників молочної продукції одним з характерних ознак, що можуть бути індикатором рівня економічної безпеки в процесі її діагностики є самостійність господарюючих суб'єктів, їх фінансова незалежність, результати господарської діяльності у вигляді прибутку та ринкова складова, що нерозривно пов'язана із ціновою політикою. У зв'язку з цим закономірно, що поняття аналіз рівня економічної безпеки підприємництва привертає все більшу увагу дослідників. Аналізуються її характеристики і форми прояву у сфері матеріального виробництва, а також системи показників, що стан захищеності підприємств. Однак спеціальні дослідження, стосовно молочної промисловості, в нашій країні майже відсутні. Тому метою статті є необхідність заповнення цієї прогалини.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

З метою забезпечення належної оцінки рівня економічної безпеки молокопереробних підприємств слід вибрати необхідні індикатори, які входять в кожну складову системи економічної безпеки та враховувати показники, які характеризують специфічні особливості молокопереробної індустрії. Для цього алгоритм аналізу можна робити окремими блоками, де ключовими можна вважати:

- сировинну безпеку;
- матеріально-технічну безпеку;
- кадрову безпеку;
- фінансову безпеку;
- екологічну безпеку;
- інвестиційну безпеку;
- інноваційну безпеку;

Актуальність оцінки сировинної безпеки обумовлена необхідністю виявлення ступеня впливу негативних факторів з боку ресурсного потенціалу підприємства.

До показників, які можуть бути використані в процесі її оцінки, можна віднести: показник самозабезпеченості достатньою кількістю молочних сировинних ресурсів, які надходять від місцевих сільськогосподарських виробників. Необхідність цього показника полягає в тому, що в умовах зниження надою молока в Україні, частина сировини має імпортне походження у вигляді сухого молока, згущеного молока та вершків, які в подальшому застосовуються у виробництві молочних продуктів, що зменшує якість кінцевого продукту. Тому для оцінки сировинної безпеки доцільно проводити розрахунок індикатора, який характеризує частку імпортової молочної сировини в загальному обсязі сировинних ресурсів. Крім того, для оцінки сировинної безпеки слід включити індикатор ємності сировини, який характеризує використання у виробництві молочних продуктів продукції природного походження. Необхідність включення цього показника в систему оцінки сировинної безпеки можна пояснити тим, що при обмежених сировинних ресурсах молока важливе значення набуває більш повне і ефективне використання молочної сировини у виробничому процесі. В умовах обмежених сировинних ресурсів молочної промисловості доцільно приділяти увагу повному та ефективному використанню вторинної сировини, а також виробництву на її основі додаткових видів молочної продукції. З цією метою може бути проведений розрахунок індикатора, який характеризує ступінь переробки вторинної сировини, як відношення кількості вторинних сировинних ресурсів, використаних на виробництво молочної продукції до загального обсягу, отриманої на підприємстві вторинної сировини.

Для аналізу та оцінки матеріально-технічної безпеки молочної промисловості, на нашу думку, слід використовувати індикатор фондівдачі, який характеризує кількість товарної молочної продукції, яка припадає на 1 грн. основних фондів. Доцільність цього показника полягає в ефективності використання основних фондів. Також, на наш погляд, такий індикатор відображає забезпеченість підприємств молочної промисловості необхідним обладнанням. Від величини даного індикатора залежить технічна оснащеність, а, відповідно і продуктивність праці. Також при високому фізичному та моральному зносі виробничого обладнання для підприємств молочної промисловості важливе значення має індикатор, який характеризує ступінь використання виробничих потужностей.

У процесі діагностики кадрової безпеки молокопереробних підприємств доцільним буде показник, який характеризує забезпеченість підприємства високкокваліфікованим персоналом, який може розраховуватись за стандартними принципами фінансового аналізу, як: продуктивність праці, що визначає інтенсивність використання персоналу підприємства, а та-

Таблиця 1. Індикатори-показники економічної безпеки молокопереробних підприємств

Індикатори-показники економічної безпеки молокопереробних підприємств		Сировинна безпека	Матеріально - технічна безпека	Кадрова безпека	Фінансова безпека	Екологічна безпека	Інвестиційна безпека	Інноваційна безпека
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Ємність сировини	$\frac{\text{Вартість спожитої сировини}}{\text{Виручка від реалізації}} * 100\%$							
Частка імпорту молочної сировини	$\frac{\text{Обсяг імпортової сировини}}{\text{Загальний обсяг сировини}} * 100\%$							
Ступінь переробки вторинної сировини	$\frac{\text{Обсяг вторинної сировини}}{\text{Загальний обсяг сировини}} * 100\%$							
Фондовіддача	$\frac{\text{Обсяг реалізованої продукції}}{\text{Середньорічна вартість основних засобів}} * 100\%$							
Ступінь використання виробничих потужностей	$\frac{\text{Обсяг переробленого молока в рік}}{\text{Річна потужність по переробці молока (т./рік)}} * 100\%$							
Забезпеченість робочою силою	$\frac{\text{Загальна кількість персоналу}}{\text{Середньорічна вартість основних засобів}} * 100\%$							
Ефективність праці	$\frac{\text{Обсяг виготовленої продукції в грошовому еквіваленті}}{\text{Кількість персоналу}} * 100\%$							
Рентабельність активів	$\frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Активи}} * 100\%$							
Енергоємність	$\frac{\text{Вартість спожитої енергії}}{\text{Виручка від реалізації}} * 100\%$							
Ступінь атмосферних викидів	$\frac{\text{Платежі за викиди в атмосферу}}{\text{Виручка від реалізації}} * 100\%$							
Інвестиційна активність	$\frac{\text{Довгострокові інвестиції}}{\text{Необоротні активи}} * 100\%$							
Рентабельність інвестицій	$\frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Власний капітал + довгострокові зобов'язання}} * 100\%$							
Частка інноваційної продукції в загальному обсязі виготовленої продукції	$\frac{\text{Обсяг виготовленої інноваційної продукції в грошовому еквіваленті}}{\text{Виручка від реалізації}} * 100\%$							

Джерело: розроблено автором.

кож ефективність фонду заробітної плати. З метою аналізу продуктивності праці, можна використовувати узагальнюючий показник, який характеризує середньорічне виготовлення молочної продукції одним працівником. При цьому в молочної промисловості для розрахунку дано показника використовують вартісний метод. Оскільки при збільшенні заробітної плати зростає рівень мотивації персоналу, слід проводити розрахунок та оцінку ефективності витрачання коштів на оплату праці.

З метою аналізу фінансової безпеки та оцінки її впливу на рівень економічної безпеки в молочної про-

мисловості може бути запропонований комплекс індикаторів-показників.

Аналіз фінансового стану підприємства прийнято проводити на основі розрахунку досить великої кількості фінансових індикаторів, що, в свою чергу, ускладнює цей процес. У зв'язку з цим широке поширення набули розроблені як вітчизняними, так і закордонними фахівцями моделі ймовірності банкрутства, до складу яких включено досить обмежений набір найбільш вагомих фінансових показників. Тому на початковому етапі можна розглядати основні методики прогнозування ймовірності банкрутства. Так, найбільш ефективними індикаторами у сфері фінансової безпеки підприємства можна вважати: поточної ліквідності; фінансування; частки оборотних активів у валюті балансу; оборотності активів та рентабельності.

У зв'язку з тим, що для кожної конкретної галузі промисловості, оцінка фінансової безпеки має включати свої характерні індикатори, в дану групу показників можна включити індикатор матеріаловіддачі, що обумовлено матеріаломісткістю молокопереробної галузі (частка матеріальних витрат та собівартості продукції приблизно становить понад 80%).

Для аналізу та оцінки екологічної безпеки, а також ступеня її впливу на діяльність підприємства важливо використовувати індикатори, які характеризують рівень впливу підприємств молочної промисловості на навколишнє середовище. До показників такого роду можна водовідведення, енергоємність, атмосферні викиди та ін.

При аналізі інвестиційної безпеки пропонується використовувати спеціальні індикатори. Показник рентабельності інвестицій визначає, яка кількість грошових коштів, потрібно суб'єкту господарювання для отримання однієї грошової одиниці прибутку. Необхідність цього показника пояснюється тим, що він одночасно є одним з найбільш важливих індикаторів, які характеризують конкурентоспроможність підприємства. В якості оцінки інноваційної діяльності також можна проводити розрахунок індикатора, який характеризує частку інноваційної молочної продукції в загальному обсязі реалізованої. На жаль, в Україні значна частина виробничого обладнання молочної промисловості виробила нормативні терміни.

Тому пріоритетним напрямом капіталовкладень у сектор молочної промисловості є технічне переозброєння, в зв'язку з чим можна використовувати показник оновлення основних фондів.

Запропоновані індикатори-показники для оцінювання економічної безпеки підприємств молочної промисловості наведено в таблиці 1.

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Реалізація дослідження рівня економічної безпеки молокопереробних підприємств залежать від особливостей виробничої діяльності. Вагомою складовою в дослідженні виступають витрати на собівартість та матеріальні витрат, що обумовлено матеріаломісткістю молокопереробної галузі.

Стандартів оцінювання рівня економічної безпеки молокопереробних підприємств не виявлено, проте встановлено необхідність використання комплексного аналізу до кожної складової окрема, інтегруючи такі оцінки до загального результату.

Представлений та обґрунтований у статті набір індикаторів економічної безпеки, які згруповані в окремі групи, дає можливість встановити порогові значення стану захищеності молокопереробних підприємств, недотримання яких може становити загрозу для їх економічної безпеки.

Литература:

1. Основы экономической безопасности (государство, регион, предприятие, личность) / Под ред. Е.А. Олейникова. — М.: Бизнес-ИНТЕЛ-Синтез, 1997. — 278 с.

2. Минаев Г.А. Безопасность организации: учебник. — К.: КНТ, 2009. — 440 с.

3. Долгопалова М.М. Деякі аспекти процесу забезпечення економічної безпеки держави // Вісник Запорізького юридичного інституту. — 2010. — № 3. — С. 110—115.

4. Квашук Д.М. Організаційні заходи з інформаційно-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємств з використанням технічних засобів обробки інформації / Д.М. Квашук // Університетські наукові записки: Часопис Хмельницького університету управління та права. — 2017. — № 1 (61). — С. 232—242.

5. Качалов Р.М. Управление хозяйственным риском. Management of economic risk / Р.М. Качалов / Рос. акад. наук. Центр. эконом.-математ. ин-т. — М.: Наука, 2002. — 191 с.

6. Динаміка обсягів реалізації молочних продуктів, Державний комітет статистики [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

7. Тернавська І.Б. Сучасний стан та ефективність виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах регіону. Проблеми і перспективи розвитку підприємництва. — 2015. — № 2. — С. 76—82. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pirpr_2015_2_16

8. Сільське господарство України. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

9. Гримашевич О.Н. Методы управления рисками промышленных предприятий // Вестник ГСЭУ. — 2012. № 1 (40). — С. 72—74.

10. Половинкин П.Д. Предпринимательские риски и управление // Российский экономический журнал. — 2007. — № 12. — С. 19—28.

11. Чернов В.А. Анализ коммерческого риска / Под ред. М.И. Баканова. — М.: Финансы и статистика, 1998.

References:

1. Oleynikova, E. (1997), Osnovy ekonomycheskoj bezopasnosti (hosudarstvo, rehyon, predprijatyje, lychnost') [Fundamentals of economic security (state, region, enterprise, person)], Business-INTEL-Synthesis, Moscow, Russia.

2. Minaev, H. A. (2009), Bezopasnost' orhanyzatsyy [Security organization], KNT, Kyiv, Ukraine.

3. Dolgopalova, M. (2010), "Some aspects of the process of ensuring the economic security of the state", Visnyk Zaporiz'koho iurydychnoho instytutu, Vol. 3, pp. 110—115.

4. Kvashuk, D. (2017), "Organizational measures for information and analytical provision of economic security of enterprises with the use of technical means of information processing", University scientific notes: Chasopis Khmelnytsky University manage the law, vol. 1, pp. 232—242.

5. Kachalov, R. (2002), pravlenye khozjaystvennym ryskom. Management of economic risk [Business Risk Management. Management of economic risk], Nauka, Moscow, Russia.

6. State Statistics Committee (2018), "Dynamics of sales volumes of dairy products", available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/>, (Accessed 4 December 2018).

7. Ternavska, A. (2015), "Current state and efficiency of milk production in agricultural enterprises of the region", Problems and prospects of entrepreneurship development, vol. 2, pp. 76—82.

8. Official website of the State Statistics Service of Ukraine (2018), "Agriculture of Ukraine", available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/>, (Accessed 4 December 2018).

9. Grimashевич, O. (2012), "Methods of Risk Management of Industrial Enterprises", Vestnik GSEUU, vol. 1 (40), pp. 72—74.

10. Polovinkin, P. (2007), "Entrepreneurial Risks and Management", Russian Economic Magazine, vol. 12, pp. 19—28.

11. Chernov, V. (1998), Analiz kommercheskoho ryska [Commercial risk analysis], Finance and Statistics, Moscow, Russia.

Стаття надійшла до редакції 15.01.2019 р.